

RÅDET FOR DYREETIKK

Oppnevnt av Landbruksdepartementet

Cecilie M. Mejdell (sekretariat)

Arnemovn. 6, 2500 Tynset

Tlf.: 62 48 20 26 Fax: 62 48 23 26

e-post: cecilie.mejdell@fjellnett.no

Nettside: <http://www.worg.nlh.no/etikktutvalget/>

Deres ref.:

Vår ref.: 10/03

Tynset, 11.03.2003

Miljøverndepartementet

P.b. 8013 Dep

0030 Oslo

UTTALELSE FRA RÅDET FOR DYREETIKK:

HUSDYR PÅ UTMARKSBEITE OG LEVEDYKTIGE BESTANDER AV ROVDYR

- ER SAMEKSISTENS MULIG?

Rådet for dyreetikk har på nytt tatt opp konflikten mellom rovvilt og husdyr/tamrein. Vedlagt følger Rådets uttalelse i saken. Uttalelsen er også tilgjengelig på vår nettside <http://www.worg.nlh.no/etikktutvalget/>

Uttalelsen kan ses på som et innspill til Miljøverndepartementets pågående arbeid med ny rovviltmelding.

Med vennlig hilsen

Cecilie Mejdell
(sekretær)

Vedlegg

RÅDET FOR DYREETIKK

Oppnevnt av Landbruksdepartementet

Cecilie M. Mejdell (sekretær)

Arnemovn. 6, 2500 Tynset

Tlf.: 62 48 20 26

Fax: 62 48 23 26

cecilie.mejdell@fjellnett.no

Nettside: <http://www.worg.nlh.no/etikikutvalget>

Rådet for dyreetikk (tidligere Landbruksdepartementets etikikutvalg) er et uavhengig, rådgivende organ oppnevnt av Landbruksdepartementet. Rådet for dyreetikk skal vurdere og gi råd om prinsipielle etiske sider ved dyrehold og husdyrproduksjon, inkludert oppdrettsfisk, kjæledyr og ville dyr i fangenskap. Rådet kan vurdere bruk av bioteknologi på dyr, samt behov for endringer i lovverk og forvaltningspraksis på dyrevernområdet. Mandatet omfatter også konsekvensetiske sider for det ytre miljø som en følge av moderne avl og dyrehold samt legemiddelbruk, herunder påvirkning av det genetiske mangfoldet og ville biologiske ressurser.

Rådet har i 2002 hatt følgende sammensetning: Svein Aage Christoffersen (leder), Bjørn Iversen (Norges Bondelag), Mildrid Fiske (Norsk bonde- og småbrukarlag), Margit Alette Anti (Norske Reindriftssamers Landsforbund), Toralf Metveit (Dyrebeskyttelsen Norge), Knut Hove (Norges landbrukshøgskole) og Britt Helene Lindheim (Statens dyrehelsetilsyn). Cecilie Mejdell er Rådets sekretær. Rådets virksomhet er inntil videre stilt i bero i 2003.

Husdyr på utmarksbeite og levedyktige bestander av rovdyr - er sameksistens mulig?

UTTALELSE AVGITT DESEMBER -02/JANUAR -03

Sammendrag

Tapene av tamrein og sau på utmarksbeite er på mer enn 150 000 dyr årlig. Ca. 50 000 dyr har de siste årene vært erstattet av det offentlige som drept av fredet rovvilt. Dette er i seg selv meget høye tall, og mange av dyra gjennomgår store lidelser i forbindelse med jaging og skadebiting. Rådet uttalte seg om rovvilt og beitedyr i 1995, og mange av synspunktene fra den gang har fortsatt gyldighet. Myndighetene har i løpet av disse årene ikke klart å løse konflikten på en dyrevernmessig forsvarlig måte. Tapene og konfliktnivået har økt, og husdyra lider mens beslutningstakerne diskuterer. Rådet foreslår derfor at det allerede kommende beitesesong innføres strakstiltak som reduserer tapene. Disse tiltakene, som etter Rådets oppfatning kan innebære bruk av innmarksbeite, gjeting m.m. eller avliving av skadegjørere, begrunnes alene i dyrevernhensyn og betraktes ikke som permanente løsninger. Siden tiltakene neppe kan forsvares næringsøkonomisk, forutsettes det at myndighetene går aktivt inn med økonomisk støtte. Det pusterom man skaffer seg med tiltakene på kort sikt, brukes til å vurdere langsiktige løsninger, der man forsøker å finne en rimelig balanse mellom naturvern- og næringsinteresser, samtidig som man ivaretar hensynet til husdyras ve og vel.

Bakgrunn

Husdyr på utmarksbeite er for mange mennesker et bilde på husdyrholdet når det er på sitt beste. Dyrene beveger seg fritt og har alle muligheter for å utfolde sin naturlige atferd. Utmarksbeiting er god ressursutnyttelse, og husdyr i utmark bidrar til å opprettholde kulturlandskapet, som ellers står i fare for å gro igjen av krattskog. Men saken har også en annen side; tapene av både småfe og tamrein er svært høye i mange beiteområder. Tapsårsakene er mange og sammensatte. Ser vi hele landet under ett er rovdyr ikke den viktigste årsaken til at dyr går tapt på utmarksbeite. Flertallet av dyrene forsvinner av andre årsaker, bl.a. sykdom og ulykker. I bestemte deler av landet er rovdyr imidlertid den altoverskyggende tapsårsaken, og konflikten mellom beitedyr og rovdyr har utviklet seg til en dyrevernmessig katastrofe. Konflikten er dessuten blitt ytterligere tilspisset ved at naturvern- og næringsinteresser fortsatt ser ut til å stå steilt mot hverandre. I denne uttalelsen tar Rådet for dyreetikk bare opp tap forårsaket av rovdyr.

I år 2001 forsvant 117 000 sau og lam på utmarksbeite. Dette utgjorde 5,8 % av de 2 millioner sau som ble sluppet på sommerbeite i utmark. Rovdyr som jerv, gaupe, bjørn, ulv og ørn står for en betydelig andel av tapene. I 2001 ble snaut 30 000 småfe erstattet som drept av rovdyr, mens det var søkt om erstatning for ca. 50 000 dyr. For 2002 ligger erstatningstallet på ca. 31 000. Jerven har de siste årene blitt viktigste skadegjører, mens det tidligere var gaupa. Tallet på husdyr som er drept av rovdyr, men uten at det er fastslått hvilken art som står bak, er forholdsvis høyt. Antall dyr erstattet økte sterkt gjennom 1990-årene, og nådde en foreløpig topp i år 2000 med 32 000 sau og lam. Totaltapet utgjorde da 5,9 % av dyra som ble sluppet på utmarksbeite. De siste par årene er det tendens til stagnasjon eller en liten nedgang. Dette skyldes blant annet nedlegging av sauehold i noen utsatte områder, eksempelvis i Lierne, mer bruk av inngjerdet beitemark og økt jakt på skadegjørende rovdyr.

I geografiske områder med fast tilhold av store rovdyr, viser nærmere undersøkelser at rovdyr står for omkring 60 % av tapene. Enkelte besetninger opplever skader på over halvparten av beitedyra. Når landsgjennomsnittet ligger vesentlig lavere, henger det sammen med at det i de mest sauetette områdene i landet finnes få eller ingen rovdyr.

Også i reindriften har tap på grunn av rovdyr blitt et økende problem. I driftsåret 2000/01 ble det utbetalt erstatning for totalt 20 000 rein, mens reindriftsutøverne selv mener at rovvilt er ansvarlig for en langt større andel av de samlede tap. I reindriften er dyra på beite hele året, og rovdyr kan derfor ha rein som viktigste byttedyr. Vanligvis vil rein, som er tilpasset et liv på naturens premisser, være et relativt vanskelig bytte for rovdyr. Herjinger med massedrap og skadebiting slik det ofte forekommer hos sau, skjer imidlertid også hos rein. Spedkalver og voksen rein i svak kondisjon er lette byttedyr.

Fordi reinen kan sky områder med rovdyr, kan dette føre til at viktig beiteland ikke lenger benyttes og at trekkmonsteret endres. Når rovdyr finnes i området blir reinen dessuten urolig og får ikke tilstrekkelig tid til å beite. Dette kan være kritisk for næringstilførselen og gjøre det vanskeligere for reinen å overleve, for eksempel på marginale vårbeiter. I tillegg vil rovdyr i kalvingsområdene også utsette reinen for store belastninger i en fase der den særlig trenger ro.

Det er i dag etablert en erstatningsordning til dyreeier for bufe og tamrein som er drept av bjørn, jerv, gaupe, ulv og kongeørn. Statens naturoppsyn (SNO) har mannskap som reiser rundt og dokumenterer skader. Ca. 13 % av dyrene som erstattes er sikkert dokumentert drept av rovvilt, de øvrige dyr erstattes som sannsynlig rovdyrskade, da med fratrekk av et beregnet

“normaltap”. Ordningen er ment å dekke dyreeiers direkte økonomiske tap, og virker til en viss grad konfliktdempende. Den etiske og dyrevernsmessige konflikten kan imidlertid ikke løses ved hjelp av skadeserstatninger. Selv om rovdyrene i mange tilfeller er effektive jegere som forholdsvis raskt avliver sitt bytte, er det en kjensgjerning at mange husdyr gjennomgår store lidelser som følge av angrep av rovvilt. Særlig bjørn og ulv kan skadebite et stort antall sau på kort tid. Skadde dyr kan bli gående med smertefulle skader i lang tid, til de dør av sårinfeksjoner eller sulter/tørster i hjel. Også dyr som ikke blir fysisk skadd, utsettes for store belastninger. Beitedyrene blir ofte preget av frykt etter gjentatte angrep. Lam og kalver kan komme bort fra mødrene og bli underernærte.

Landbruks-, distrikts- og miljøpolitikken som utformes av Stortinget, ligger til grunn for utviklingen av bygdesamfunnene slik de er i dag. En rekke forhold påvirker dermed næringsutvikling og bosettingsmønster. Økende bestander av rovvilt har imidlertid satt et ekstra press på saueholdet og reindriften i utsatte områder. Stortinget har vedtatt en todelt målsetting for rovviltpolitikken. Norge skal ha levedyktige bestander av de store rovdyrene, samtidig som det fortsatt skal drives aktivt jordbruk og reindrift innenfor akseptable økonomiske rammevilkår. Stortinget har uttalt at rovviltpolitikken ikke skal føre til nedleggelser av bruk eller til at utnyttelsen av beiteressurser i utmarka opphører. Rovdyr og beitedyr er dermed forutsatt å kunne eksistere innenfor de samme geografiske områdene. Tap forårsaket av rovdyr har imidlertid bare i liten grad latt seg forhindre med de virkemidlene som den enkelte dyreeier rår over. Fredningsbestemmelser og økonomi legger begrensninger for den enkelte eiers handlefrihet. Offentlig politikk når det gjelder forvaltning av rovdyr og ulike økonomiske virkemidler er derfor helt sentrale i denne sammenheng. Behovet for en omforent, nasjonal politikk er påtrengende.

Mange har etterlyst en gjennomgang av rovviltpolitikken. En ny rovviltmelding er under arbeid og ventes fremmet for Stortinget i 2003.

Tidligere uttalelse fra Rådet

Rådet for dyreetikk behandlet konflikten med rovdyrangrep på husdyr på beite i en uttalelse fra 1995. Rådet mente da at:

- dyrevern hensyn har ikke vært tilstrekkelig vektlagt ved utforming av rovviltpolitikken
- erstatningsordninger for tap er ikke dyrevern
- det er ikke ønskelig å la rovdyr etablere seg i landets beste beiteområder
- i enkelte områder med særlig store rovviltskader er det ikke etisk forsvarlig å fortsette med husdyrhold i dagens former
- midlene bør kanaliseres fra skadeutbetaling mot forebyggende tiltak
- det bør satses systematisk på forskning og utprøving av forebyggende tiltak, som må tilpasses lokale forhold og de ulike rovdyrartene
- det bør finnes en beredskap som på kort varsel kan lete opp og eventuelt avlive skamferte dyr
- det bør bli lettere å få fellingstillatelse på enkeltindivider som volder særlig stor skade
- de berørte departementer i fellesskap bør utarbeide en samlet plan med konkrete angivelser av hvordan problemene skal håndteres.

Selv om mange av de synspunkter Rådet kom med i 1995 fortsatt har gyldighet, er situasjonen endret på noen områder:

- Skadeomfanget har økt

- Rovdyrenes utbredelsesområder er endret
- Norge har fått fast tilhold av ulv

Generelt sett kan Rådet konstatere at det fortsatt ikke er etablert forebyggende tiltak som gjør en sameksistens mellom husdyr på utmarksbeite og rovvilt dyrevernmessig forsvarlig. Konfliktnivået har fortsatt å øke, og problemet med en sektorisert forvaltning er blitt om mulig enda tydeligere enn før.

Rådet mener at rovdyrangrep på husdyr er et stort dyrevernmessig problem og finner derfor grunn til å ta opp saken på nytt.

Dagens konflikt

Det er i dag en sterk og tilsynelatende fastlåst konflikt mellom naturverninteresser og næringsinteresser i synet på rovviltforvaltningen. Slik Rådet ser det, står vi overfor et dilemma der isolert sett gode hensyn drar i forskjellig retning: Hensynet til velferden for husdyr og tamrein på utmarksbeite samt god ressursutnytting og opprettholdelse av kulturlandskap på den ene siden, naturvern og artsvern, herunder rovdyrinteresser på den annen.

Tar vi utgangspunkt i naturverninteressene, er det et mål å beskytte leveområder for vilt og skape forhold for et rikt artsmangfold, der også rovdyra har sin naturlige plass. Undersøkelser viser at ca. 80 % av befolkningen ønsker å ha en levedyktig bestand av rovdyr, ulv inkludert, i Norge. Både det norske og det internasjonale samfunnet tillegger eksistensen av viltlevende rovdyr en verdi i seg selv, og mener at rovdyra har krav på beskyttelse. Tilsvarende verdsetter og støtter verdenssamfunnet bevaringsarbeidet for truede dyr i andre land, også arter som gjør betydelig økonomisk skade og endog dreper mennesker.

Tar vi utgangspunkt i næringsinteressene, er det et mål å bevare og utvikle bruken av utmarka som næringsgrunnlag for bygdesamfunnet. Men det er også et mål for næringen at de dyra som slippes på utmarksbeite har god helse og velferd og kommer friske og hele tilbake igjen. Husdyra representerer ikke bare en økonomisk verdi, men eierne har også omsorg for dyra og reagerer på dyras vegne når disse utsettes for frykt og skader påført av rovdyr. Veksten i rovdyrbestanden har flere steder gjort tradisjonell bruk av utmarksbeitene problematisk.

Stortinget har i denne sammenheng valgt å si ja til begge sider. Norge skal følge opp internasjonale forpliktelser i Bernkonvensjonen og ha som mål å reetablere levedyktige bestander av de store rovdyra i Norge. Samtidig skal husdyrbruket med utnyttelse av utmarksbeitene bestå, innenfor de samme geografiske områdene. Stortinget har i klartekst vedtatt den svært optimistiske forutsetning at reetablering av rovvilt ikke skal føre til nedleggelse av husdyrbruk eller opphør av utmarksbeite.

Det er ingen tvil om at vi står overfor en konflikt med mange sider. Det viktigste for Rådet for dyreetikk er imidlertid det dyrevernmessige aspektet. Husdyr representerer ikke bare en økonomisk eller en distriktpolitisk verdi, men har også en verdi i seg selv. De kan føle smerte og lide, de kan stresses og bli redde, de kan trives og mistrives. Som andre dyr har de et rikt register for atferd i samspill med naturen og med hverandre. Dette atferdsregister eller atferdsrepertoar bør husdyrene få anledning til å utfolde i så høy grad som mulig. Det samme gjelder for rovdyr, som har det samme potensiale for lidelse og trivsel, og et like rikt og sofistikert potensiale for atferd som husdyr. Det er derfor ikke noe galt i Stortingets ønske om å ha både husdyr og rovdyr i norsk natur, i og for seg. Problemet er at dette ønsket for

øyeblikket fører til store dyrelidelser, når rovvilt og husdyr befinner seg i de samme områdene.

Forvaltningen av de store rovdyra, med mål å etablere levedyktige bestander innenfor landets grenser, markerte en klar endring i holdninger og praktisk politikk i forhold til tidligere. Myndighetenes mål hadde før vært å utrydde rovvilt og de bidro lenge med offentlige skuddpremier. I løpet av en knapp 100-års periode, med lave bestander av rovvilt, kunne det således utvikle seg en tradisjon for å sende sau og andre husdyr i utmark uten kontinuerlig gjeting. Etterhvert vokste det imidlertid fram en ny bevissthet om verdien av å ha de store rovdyra tilstede også i norsk natur, og politikken ble endret. Ulv og bjørn ble totalfredet i hele landet i henholdsvis 1971 og 1973, jerv ble fredet i Sør-Norge i 1973 og i hele landet i 1982.

Endringen i rovviltpolitikken og -forvaltningen førte, etter hvert som rovviltbestandene igjen vokste, til en økende konflikt med reindriften og saueholdet. Mangelen på samordning mellom landbruks- og dyrevernmyndighet på den ene siden og miljøvernmyndighet på den annen side har vært påtakelig. Det er etter Rådets syn et rimelig krav at myndighetene nå tar et helhetlig ansvar for en ny politikk. Forvaltningen og næringene må finne dyrevernmessig tilfredsstillende løsninger for å ta vare på beitedyr og rovvilt. I den utstrekning løsningene får økonomiske konsekvenser for den enkelte og for de berørte bygdesamfunnene, forutsetter Rådet at storsamfunnet tar et ansvar også for disse.

Rovvilt og beitekonflikt i andre land

De norske bestandene av store rovdyr, spesielt ulv og bjørn, er deler av fellesbestander med våre naboland. Utviklingen av bestandene i Norge vil derfor være sterkt påvirket av hvordan vern og forvaltning foregår i Sverige og Finland, og i mindre grad Russland. I likhet med Frankrike, Spania, Italia og Sveits har Norge utviklet en driftsform med frittgående sau på utmarksbeite i en periode da rovdyra var nesten utryddet. Disse landene har tilsvarende problemer som er registrert i Norge etter at bestandene av rovdyr har økt igjen. Det ble avholdt et møte i Nice i september 2001, der landene kom fram til en omfattende resolusjon med krav til en ny rovviltforvaltning innen EU.

Sverige praktiserer ikke utmarksbeiting med bufe som sau og storfe, men har problemer med rovviltskader i tamreindriften. Det er etablert en erstatningsordning som tar utgangspunkt i antall rovdyr i reinbeiteområdet og ikke skadeomfanget. Tilskudd ytes dermed som en ulempeerstatning for det å ha tilhold av rovvilt, men uten at det økonomiske incitamentet for eier selv til å forebygge tap blir redusert.

Flere land, bl.a. i Øst-Europa, har et stort sauehold og større bestander av rovvilt enn Norge, men samtidig lave tapstall og et lavere konfliktnivå. I disse landene er det fortsatt vanlig å bruke omfattende gjeting, ofte kombinert med nattkve og vokterhunder. Norsk lønnsnivå bidrar til at slike løsninger ikke er ansett for å være økonomisk gjennomførbare hos oss.

EU-bestemmelsene om beskyttelse av dyr som holdes for landbruksformål anbefaler generelt at sau skal ha daglig tilsyn. Tilsynet kan reduseres til minimum ukentlig tilsyn når sau holdes ute under trygge forhold. Slike forhold kan ikke sies å være til stede der rovdyr streifer i beiteområdene, og minimumstilsynet må forsterkes når det er fare for rovdyrangrep. Europarådskonvensjonen om hold av småfe understreker at eier skal beskytte dyrene mot farer, herunder rovdyr.

Rovdyrenes utbredelse og skader

Registrering og kartlegging av rovdyr for å anslå antall dyr i en bestand, "inventering", er et møysommelig arbeid. Rovdyr kan forflytte seg over store avstander, og samme dyret kan bli observert i forskjellige områder i løpet av relativt kort tid. Metodene videreutvikles og raffineres stadig for å få fram best mulige bestandsanslag for de enkelte arter, og for å kunne forutsi rovdyrstammens utvikling innen leveområdene. Det er i dag en påfallende mangel på overensstemmelse mellom forvaltningsmyndighetenes bestandsanslag og næringsutøvernes og lokalbefolkningens oppfatning. Spesielt er spriket stort i reinbeiteområdene nordpå.

Jerv

Utbredelsen av jerv i Norge følger reinen, og konflikten med reindriften er betydelig i mange områder. Bestanden av jerv har hatt et oppsving både innenfor og utenfor de tidligere kjerneområdene og Direktoratet for naturforvaltning beregnet antallet til ca. 270 dyr vinteren 2002. Jerv er nå viktigste skadegjører for sau og tamrein. I enkelte beitelag i Oppland og Hedmark er lammetapet, vesentlig forårsaket av jerv, på omkring 30 %. Den voksne jerven regnes som en effektiv dreper. Den tar vesentlig lam og kalver, men har heller ikke problemer med å ta voksen rein i god kondisjon. Ved jaktopplæring av unger er det eksempler på at tispa først svekker byttet ved å skade det. Jerven samler forråd om høsten, og tapstallene går erfaringsmessig opp i august/september. Jerven kan da drepe et større antall dyr, som gjemmes i bekkefar og myrer.

Det er lisensjakt på jerv. Etter at kjerneområdet for jerv ble avviklet 01.04.2002 er intensjonen å gå over til en mer aktiv forvaltning for å redusere konfliktnivået i forhold til husdyrholdet. Det har bl.a. vært gitt enkeltstående tillatelser til hijakt, der jerveunger i hiet graves ut og avlives. Den mer aktive forvaltningen er imidlertid gjort avhengig av at bestandsmålet er oppnådd, hvilket ikke er tilfelle. Miljøvernmyndighetene vurderer i denne forbindelse bestanden i Sør-Norge samlet og atskilt fra Nord-Norge, og det legges vekt på å sikre en viss utveksling av dyr mellom de to forvaltningsområdene ("jervekorridoren").

Gaupe

Gaupe er den vanligste av de store rovviltartene, med utbredelse over store deler av landet. Bestanden, som har vært beregnet til å telle 5-600 dyr, antas å ha blitt redusert de siste årene. Det er kvotejakt på gaupe, med fri kvote i sauetette områder på Vestlandet. Som skadegjører ligger gaupe på annenplass etter jerv. Gaupe tar først og fremst lam og reinkalver. Den sniker seg inn på byttet, som drepes med strupebitt.

Bjørn

Bestanden av bjørn er omtrent uendret siden 1995, og Direktoratet for naturforvaltning anslår at 30-60 bjørner er innom Norge hvert år. Miljøvernmyndighetenes mål er å få etablert en norsk bestand av ynglende binner. Utenom kjerneområdene i Finnmark er bestandsmålet ikke innfridd. Bjørn opptrer sjelden som skadegjører på rein, og velger helst voksne sauer framfor lam. Bjørn kan også ta storfe. Bjørnen gjør vanligvis mest skade på ettersommeren og høsten. Den nyttiggjør seg ofte bare de mest næringsrike delene av sauene, som jur og brystfett. Den kan drepe mange sauer innenfor et kort tidsrom. Det hender ofte at bjørnen skader sauer uten å drepe dyret. Kjerneområdene for bjørn er opprettholdt. Det er ikke åpnet for jakt på bjørn i Norge, men det gis et fåtall tillatelser til felling av særlig skadevoldende individer.

Ulv

Vinteren 2002 ble bestanden anslått til 10-16 dyr i Norge, i tillegg til 15-17 ulv med tilhold i grensetraktene. Par eller familieggrupper har hatt tilhold i Østfold, Hedmark og Akershus. Det

er vedtatt en soneringsplan for ulv, der ulv skal kunne etablere seg i søndre Hedmark, Østfold, deler av Akershus, Buskerud og Telemark. Det er vedtatt at det ikke skal finnes ulverevir innenfor reinbeiteområdene. Ulv viser, som bjørn, svært ofte overskuddsdreping i møte med sau, og det er også vanlig at sau blir skadebitt uten å bli drept. Ulv kan drepe store husdyr som storfe, og ved en rekke anledninger har ulv tatt hunder. Unge ulver streifer vidt og kan dukke opp og gjøre skade langt utenfor reviområdene. I Østfold er det bekostet mange mil med gjerder, og i Østerdalen er sauene flyttet til tryggere beiter med omfattende gjeting, eller de er holdt på innmark. På grunn av de forebyggende tiltakene, og det relativt lave antallet ulv, er tapene likevel betydelig mindre enn for de andre rovpattedyrene. Ulven er totalfredet, men det kan gis tillatelse til felling av skadedyr.

Rødrev

Rødrev kan ta lam, helst helt unge lam, men det er også eksempler på at rev kan ta nyfødte reinkalver. Reven er i kraft av sin beskjedne størrelse ingen effektiv dreper for såpass store byttedyr. Tap forårsaket av rødrev er ikke med i statistikken over husdyr drept av rovdyr, da rødrev ikke er omfattet av erstatningsordningene. Tidligere ble det anslått at rødreven tok ca. 20 000 lam hvert år. Revepopulasjonen har gått en del tilbake p.g.a. skabb, men rødreven er fortsatt et vanlig dyr over hele landet. Det er ikke begrensninger på beskatning av arten, annet enn yngletidsfredningen.

Ørn

Ørn regnes av næringen som en viktig skadegjører på tamrein, først og fremst kalver. Særlig i kalvingsområdene kan ørnen være et problem, og rapporter fra reindriftsnæringen kan tyde på at problemet er økende. Ofte samarbeider flere individer. Ørna kan ta voksen rein, ved bl.a. å rive over halspulsåren. Kongeørn tar også småfe, men antallet er relativt lite. Alle rovfugler er fredet i Norge.

Tiltak som er prøvd

Det er i løpet av disse årene ikke utviklet forebyggende tiltak som både gir god beskyttelse av husdyr på utmarksbeite og som samtidig er økonomisk realistisk i næringssammenheng. En del forebyggende tiltak resulterer i skadeforskyvning, dvs at rovdyra angriper husdyr som ikke er beskyttet i det samme området eller trekker over til nye områder. Oversikt over en del tiltak som er forsøkt, finnes som vedlegg på siste side.

Rådet har dessuten merket seg at satsningen på forskning og utvikling av forebyggende tiltak og kombinasjoner av tiltak totalt sett har vært sporadisk og lite systematisk. "Handlingsplan for dyrevelferd i saueholdet", som kom i 2002, har som et mål å arrangere kurs i riktig beitebruk og sikre at dyr som slippes i utmark er skikket. Arbeidet vil bidra til å fokusere på dyrevernp problemer på beite og redusere tap generelt, men vil neppe ha spesiell effekt mot rovdyrangrep.

Ansvarsforhold

På lokalt plan er det i dag dyrevernnemndene som fører tilsyn med at dyrevernloven og dens forskrifter etterleves. Dyrevernnemndene fatter vedtak rettet mot eier av dyr. Også når det gjelder dyrevernmessige problemer som skyldes angrep fra rovvilt, må nemnda rette tiltakene ensidig mot eiere av husdyr. Nemnda har i dag ikke vedtakskompetanse overfor noen offentlig instans som "eier av rovvilt".

Statens dyrehelsetilsyn og Landbruksdepartementet har i flere år tolket lovverket slik at dyrevernnemndene har myndighet til å pålegge dyreeier å iverksette kostnadskrevende

tapsforebyggende tiltak, uavhengig av om det ytes offentlig støtte eller kompensasjon for tiltaket. Det vesentlige har vært å unngå at beitedyrene utsettes for fare for lidelse. Siden det i dag finnes få effektive forebyggende tiltak dyreeier selv kan gjennomføre, mener Statens dyrehelsetilsyn at nemnda bør kunne fatte vedtak som innebærer at dyreeier nektes å sende dyr på beite i områder med stor sannsynlighet for angrep fra rovvilt.

Ikke alle har vært enige med LD og Statens dyrehelsetilsyn i deres vurdering av tilsynsplikten etter dyrevernavloven og dyrevernnemndenes myndighet. Et eksempel er vedtak som ble fattet i Lierne i august 2001, der dyreeier ble pålagt å ta hjem sauene umiddelbart, føre dyrene og beskytte dyrene mot videre angrep, enten ved inngjerding eller ved å ta dem inn i fjøset. Norges Bondelag klaget inn vedtaket til fylkesveterinæren, som opprettholdt vedtaket, og påklaget deretter avgjørelsen til Sivilombudsmannen. Sivilombudsmannen uttaler at flertallet i Stortinget ikke "kan sees å ha tatt uttrykkelig stilling til spørsmålet om hva som er gjeldende rett på dette punkt". Sivilombudsmannen konkluderer med at hjemmelsspørsmålet bare kan få sin endelige avklaring ved domstolene.

Nylig, i november 2002, kom Justisdepartementets lovavdeling med en tolkning av dyrevernavloven og dyrevernnemndenes myndighet som bryter med det synet Statens dyrehelsetilsyn og Landbruksdepartementet har forfektet. Justisdepartementet mener at nemndene ikke har hjemmel til å pålegge dyreeier å avstå fra å benytte tradisjonelle beitearealer, eller til å kreve at dyra hentes hjem når det er fare for rovdyrangrep som ikke effektivt lar seg forebygge med andre tiltak. Justisdepartementet antar at rovdyrskader på husdyr som beiter på tradisjonelle beitearealer ikke er å anse som "unødig" lidelse, jfr. Dyrevernavlovens § 2¹. Et unntak kan være når dyreeier har tilgang på tryggere beite et annet sted. Justisdepartementet har dermed slått fast at dyrevernnemndene ikke kan gi pålegg om forhold den enkelte dyreeier selv ikke har kontroll med, og som i ytterste konsekvens kan føre til at næringsvirksomheten må opphøre.

Rådet har i tidligere uttalelser beklaget at ansvaret for rovviltsskadene i stor grad er blitt privatisert til den enkelte dyreeier, med den lokale dyrevernnemnd som myndighetsutøver. Ved større tap som gjelder et helt beiteområde, har Rådet ment at konflikten burde søkes løst på et overordnet nivå. Justisdepartementets redegjørelse kan bidra til å løfte konflikten opp fra lokal dyrevernavforvaltning og til det politiske nivå den hører hjemme. Faren er imidlertid at dette tar tid og at dyra i mellomtiden blir den tapende part.

Vurderinger

Etter Rådets syn er det ikke etisk forsvarlig å ha husdyr på beite i områder med betydelig og vedvarende risiko for rovdyrangrep. Rådet mener at alle parter, uansett jus, har et *moralsk* ansvar for å redusere skadeomfanget, både myndigheter som forvalter rovdyrene (Miljøverndepartementet og underliggende etater), landbruks- og veterinærmyndigheter og den enkelte dyreeier. Justisdepartementets lovfortolkning bekrefter at en politisk beslutning om felles forvaltning av dyrevernav og naturressurser er absolutt påkrevet, og det er ikke tid for å utsettes dette ytterligere.

Det er mange tiltak som kan settes i verk for å redusere skadeomfanget, fra en mer aktiv forvaltning gjennom regulering av bestanden og ulike skadeforebyggende tiltak til en revurdering av Stortingets forutsetning om rovvilt og beitedyr i samme utmark. Men så lenge det ikke er oppnådd enighet om hvordan problemene skal løses, lider dyra. Etter Rådets

¹ Dyrevernavlovens § 2: Det skal farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret, slik at det ikkje kjem i fære for å lida i utrengsmål

oppfatning er det derfor nødvendig å ha en strategi både for det som kan og må gjøres på kort sikt, som kriseløsninger for å bøte på de akutte problemene vi står overfor, og en strategi for det som må gjøres på lang sikt, som mer permanente løsninger.

Rådet anbefaler at:

- Det settes i verk tiltak både på kort og på lang sikt.
- På kort sikt er det nødvendig å iverksette ad hoc tiltak som bringer tapstallene ned allerede kommende beitesesong og reduserer omfanget av de lidelser dyra utsettes for. Her mener Rådet at en må bygge på erfaringer for hva som har vist seg som de mest effektive forebyggende og skadereduserende tiltak. Dette kan omfatte avliving eller flytting av skadegjørere og tiltak som innmarksbeite, kontinuerlig gjeting mm. Tiltakene vurderes i første omgang ikke som permanente løsninger, men som strakstiltak med henblikk på dyrevern. Rådet er klar over at slike tiltak til dels er svært dyre. De kan ikke vurderes under vanlige kriterier for lønnsomhet i næringen, men forutsetter at myndighetene går aktivt inn med økonomisk støtte.
- Det pusterom man skaffer seg med tiltakene på kort sikt brukes til å vurdere mer langsiktige tiltak. Rådet vil under denne synsvinkel særlig peke på følgende:
 - Stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevelferd og den kommende Stortingsmeldingen om rovvilt må sees i sammenheng. Det er stort behov for en helhetlig forvaltning.
 - Dyrevernloven og viltloven bør gjennomgås med sikte på en større grad av samordning. Forebyggelse av unødvendig lidelse bør også være et prinsipp i viltloven.
 - Husdyr på beite og rovvilt må i sterkere grad skilles fysisk.
 - De store rovdyra bør ikke få etablere seg i landets beste beiteområder for husdyr. Det samme bør gjelde kalvingsområder for tamrein og særlig viktige reinbeiteområder for øvrig. Fredet rovvilt som kommer inn i slike soner bør fjernes.
 - I enkelte områder med tilhold av rovvilt, og der det er tilstrekkelige bestander av villlevende byttedyr, bør rovdyra kunne gis forrang framfor husdyr. I disse områdene bør ikke tradisjonell beitedrift kunne fortsette uten at det gjennomføres omstillingstiltak som fjerner muligheten for kontakt mellom rovvilt og husdyr. Flytting av husdyra til tryggere utmarksbeiter, permanent beiting på innmark og rovdysikre elektriske gjerder er eksempler på tiltak. Omlegging til annen drift, eventuelt ekspropriering av beiterett i utmark, må også kunne vurderes. Rovdyrsoner er etter Rådets syn særlig aktuelle for bjørn og ulv.
 - For gaupe og i noen områder for jerv mener Rådet at det på permanent basis kan være mulig å redusere og forebygge skader og lidelser gjennom en aktiv forvaltning av rovviltet med uttak av skadegjørere og et spekter av forebyggende tiltak.
 - Erstatningsordninger for tap er etter Rådets syn nødvendig, men er i seg selv ikke dyrevern. Erstatningsordningene bør tilrettelegges slik at de samtidig gir et incitament til å forebygge rovdyskader.

- Forskning og utprøving av tiltak og kombinasjoner av tiltak må prioriteres.
- Dyreeier bør etablere rutiner for å sikre at husdyr som slippes på utmarksbeite er friske og i god fysisk form. Det bør iverksette tiltak for å forebygge belastninger på beite, enten dette skyldes parasitter og annen sjukdom eller skader. Det bør også vurderes om beiteområdet som benyttes er forsvarlig med hensyn på beitegrunnlag og fare for ulykker, forgiftninger, rovvilt m.v. Tilsyn med husdyr på beite må intensiveres for å redusere lidelse, uansett årsak.
- Dyrevernemnda må se til at tapsforebyggende tiltak som den enkelte eier har rådighet over, blir iverksatt. Tapstallet er imidlertid bare en av flere indikatorer for å vurdere dyrevelferden. Omfanget av unødig skade og sjukdom kan være høyt selv om tapsprosenten er lav.

Tillegg

Skadeforebyggende tiltak, en oversikt

1 – Beskytte beitedyr

Inngjerding av sauens utmarksbeiter med "rovdyrsikkert" elektrisk gjerde kan være effektivt, men omstridt fordi det interfererer med viltets vandringer og befolkningens friluftsinnteresser. Dette opplegget er særlig aktuelt i avgrensede områder med ulv og bjørn. Inngjerding har resultert i redusert tilvekst hos lammene fordi beiteressursene som har blitt inngjerdet har vært for små i forhold til antall dyr. Økt beitetrykk innebærer dessuten større smittepress for parasitter.

Gjeting i et omfang som reduserer angrep av rovvilt i tilstrekkelig grad er arbeidsintensivt og derfor kostbart. Kontinuerlig gjeting er imidlertid gjennomført i enkelte områder, da med betydelig offentlig støtte.

Bruk av *nattkve* reduserer beitetida og har så langt resultert i betydelig lavere lammetilvekst. Tiltaket er arbeidskrevende.

Tidlig sanking er mye brukt og reduserer skadeomfanget på sau, særlig om skadegjørere er jerv eller bjørn. Ulempen er at sanking helst må foretas i august, som regnes som en meget viktig beitemåned. Tiltaket kan gjennomføres som fast rutine eller i akutte skadesituasjoner.

Forsinket slipp på utmarksbeite kan redusere skadeomfanget. Tiltaket har særlig gitt redusert tap av lam til kongeørn og rev, som først og fremst tar små lam. At lammene er noe eldre når de slipper på utmarksbeite gjør dem generelt mer robuste og bedre skikket til å følge mora. Økt bruk av dyrket mark til beiting gir redusert avling, og nedsmitting av beiten øker sannsynligheten for parasittproblemer.

Skifte av beiteområder er praktisert på ulike måter; flytting av sau til innmarksbeiter, eller flytting til nye utmarksbeiter med færre rovdyr. De første årene kan det kreve ekstra arbeidsinnsats å holde sau på et nytt utmarksområde. Tiltaket krever at det finnes alternative beiteområder.

Innmarksbeite med rovdysikkert gjerde er et effektivt skadeforebyggende tiltak, som er gjennomført i Sverige. Ulempen er kostnadene og for øvrig som for andre tiltak der beitearealet reduseres og dyretettheten øker.

Reinkalving i gjerde. Tiltaket er forsøkt, bl.a. i Sverige, og er vist å effektivt redusere tapet til rovvilt. Tiltaket medfører imidlertid betydelig stress for reinen, med høy dødelighet.

Bruk av *vokterhunder* kan forebygge tap til rovvilt. Under norske forhold, med fri ferdsel i utmark, er det trolig en forutsetning for bruk av vokterhunder i utmark at en hundefører er tilstede. Hundene brukes helst i kombinasjon med andre tiltak, som gjeting, inngjerding eller nattkve.

Halsklaver, som var ment å skulle beskytte sauens strupe mot bitt fra gaupe, førte til at gaupa i stedet rettet angrepet mot andre steder på kroppen og resulterte i lite effektiv avlving og dermed langt større lidelser for sauene.

2 – Mer effektivt tilsyn

Utvidet ekstraordinært tilsyn er et tiltak som kan føre til at rovdyrangrep oppdages tidlig, slik at eventuelle andre tiltak kan iverksettes. Skadde dyr og syke dyr vil lettere oppdages og bli tatt hånd om.

"Radiobjeller" ser ut til å fungere bra og virker forebyggende ved at akutsituasjoner oppdages tidlig. Dette forutsetter imidlertid at det treffes effektive forebyggende tiltak når akutsituasjonen oppdages. Utvikling av forbedret utstyr pågår.

Dødsvarslere er en sender som begynner å sende ut radiosignaler etter at dyret har ligget stille i to og en halv time. Dette har først og fremst vært brukt i forskningssammenheng for å kunne påvise tapsårsak. Slike varslere kan i kommersiell sammenheng bidra til å oppdage rovdyrskader tidlig, slik at andre forebyggende tiltak kan iverksettes.

Organisert beitebruk er en ordning for å systematisere og kvalitetssikre tilsyn med sau på beite. Ordningen mottar offentlig støtte. Produsenter som er tilknyttet ordningen har i snitt 1 % lavere tapstall enn de som står utenfor.

3 - Tiltak rettet mot rovviltet

Avliving av skadegjørende rovdyr. Det er individuelle forskjeller på rovdyr når det gjelder hvilken byttedyrart som foretrekkes. Moras preferanser kan videreføres til avkom. Dersom tillatelse til skadefelling gis raskt, sikrer dette at rett individ kan felles. Som skadeforebyggende tiltak er dette derfor mer effektivt enn uttak under ordinær jakt (lisens- og kvotejakt).

Fjerning av kadaver for å unngå at rovdyrunger tilvennes sauekjøtt er forsøkt, men har ikke hatt tapsreducerende effekt. Det ser ut til at rovdyrene tar et nytt dyr i stedet.

Bruk av *klaver innsatt med lukt- og smaksstoffer* for å gi rovvilt (gaupe) seinere aversjon mot sau, har så vidt vites ikke vært vellykket i Norge.

Reduksjon av rovviltbestanden gjennom lisens- og kvotejakt. Tiltaket er effektivt, men erfaring viser at særlig jerv er vanskelig å drive jakt på. Uttak av skadegjørende jerv i beitesesongen har i liten utstrekning lyktes.

Flytting av rovdyr. Tiltaket kan være aktuelt for særlig truede arter, men det er stor fare for at dyret vender tilbake.

Uroprosjekt - bruk av lyd, lys og ferdsel for å skremme bort rovdyr kan ha skadereducerende effekt i starten, men rovdyrene blir etter hvert vant til forstyrrelsene.